

УДК 94 (470+571) : 94 (560) [“1945/...”
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.321>

Зінаїда Священко, Олена Скрипник*

ТУРЕЦЬКО-РАДЯНСЬКІ ВІДНОСИНИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація: У статті досліджено особливості турецько-радянських відносин після Другої світової війни в контексті геополітичних устремлінь Радянського Союзу: бажання отримати бази в Туреччині і в Середземному морі. Автори аналізують особливості перебігу конфлікту СРСР і Туреччини, звертаючи увагу на маніпуляцію радянською стороною правом вірменського і грузинського народів на самовизначення та становищем курдів у Туреччині. Наголошується на ролі США і Великобританії, які сформували єдину позицію щодо Туреччини, протистояти котрій СРСР було б неможливо. Зроблено висновок, що радянська політика в Туреччині зазнала провалу, але суттєво вплинула на стосунки між СРСР і недавніми західними союзниками.

Ключові слова: Туреччина, СРСР, радянсько-турецький конфлікт, курдський рух, геополітика

Вступ. Упродовж Другої світової війни Туреччина активно та наполегливо проводила політику нейтралітету, завдяки якій зберегла цілісність країни і не зазнала руйнувань та інших негативних наслідків воєнних дій. Але через відмову взяти участь у військових операціях проти Німеччини на боці антигітлерівської коаліції, після 1945 р. Анкара залишилась практично одна на міжнародній політичній арені. Гострі проблеми даної політичної самотності Туреччини проявили себе у відносинах із Москвою у післявоєнний період, яка скориставшись своїм внеском у перемогу над нацистською Німеччиною та Японією і наявністю таких союзників як США і Великобританія, хотіла отримати бази в Туреччині і Середземному морі. Й. Сталін розраховував, що США підуть йому на поступки у цих питаннях, а англо-американські протиріччя та післявоєнна економічна криза примусять США забрати війська з Європи.

Метою статті є дослідження турецько-радянських відносин після Другої світової війни у контексті геополітичних устремлінь Радянського Союзу, адже зовнішня політика сучасної Росії має багато спільного із політикою Й. Сталіна. Той же великодержавний курс, ті ж прагнення задоволення власних апетитів за рахунок інших, здебільшого сусідніх держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографію проблеми становлять праці турецьких дослідників, серед яких дослідження М. Гонлюбола¹, Б. Орана², С. Дерінгіла³, Д. Авчіоглу⁴ в яких основна увага приділяється двостороннім зв'язкам

* Священко Зінаїда Василівна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Черкаська область, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5845-3115>; e-mail: svz09@meta.ua

Скрипник Олена Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Черкаська область, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1904-3468>; e-mail: olena-skrpnik@meta.ua

¹ Gönübol M. Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1990. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993. 632 s.

² Oran B. Türk Dış Politikası Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012. 900 p.

³ Deringil S. Denge Oyunu. İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023. 408 p.

⁴ Avcioglu D. Milli Kurtulus Tarihi Dorduncu Kitap. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978.

Туреччини з СРСР. Слід також відзначити монографію Мустафи Білгіна, в якій автор приділяє увагу турецько-англійським і (здебільшого) турецько-радянським відносинам⁵.

Конфлікту СРСР і Туреччини присвячені дослідження Дж. Гасанлі⁶, в яких автор розглядає геополітичні устремління СРСР, аналізує перебіг подій радянсько-турецького конфлікту. Є колективні дослідження, що розглядають проблеми взаємовідносин між СРСР і Туреччиною⁷, значна увага тут приділяється післявоєнному конфлікту та його врегулюванню. Однак загалом вище означена проблема ще не була предметом активного наукового інтересу вітчизняних істориків, а тому стала предметом нашого аналізу.

Виклад основного матеріалу. Значна роль СРСР у перемозі над нацистською Німеччиною перетворила цю країну в могутню державу, здатну вирішувати долі світу, але, з іншого боку, постать Й. Сталіна на чолі такої держави відіграла негативну роль у долі багатьох народів. Зовнішня політика СРСР у перші повоєнні роки в окремі моменти здається дуже сильною, але все більше носить риси дрібного примітивного інтриганства, служить знаряддям особистих амбіцій Сталіна. Одним із прикладів реалізації цієї політики СРСР є політика щодо Туреччини в роки та після Другої світової війни. Лише уявити, В. Молотов, будучи комісаром закордонних справ країни-переможниці, викликає посла іншої країни і вимагає у нього території, в територіальних водах Туреччини хоче будувати свої військові бази, а також хоче контролювати Босфор і Дарданелли, зазіхаючи на суверенітет Туреччини. Пізніше В. Молотов звалить усю провину на Й. Сталіна та визнає протиправність подібних посягань.

Ініціатором радикального перегляду взаємовідносин між Туреччиною та СРСР стала Москва. Радянський уряд бажав бачити у своїх сусідах з усіх боків союзників, тому був зацікавлений у встановленні впливу в Туреччині. Старий договір про дружбу і нейтралітет 1925 р. та Конвенція про режим проток у Монтре 1936 р. не задовольняли Й. Сталіна. Умови для політичного тиску на Туреччину склалися сприятливі. Ще на Потсдамській конференції представник Великобританії сам першим висловився за зміну режиму проток. Однак точка зору союзників докорінно відрізнялася від турецької та радянської. США та Великобританія були прихильниками повної свободи навігації в протоках і Чорному морі, проте на Потсдамській конференції це питання так і не було вирішено. У підсумку кожний із сторін було запропоновано самостійно вирішити це питання з Туреччиною, надавши, таким чином, деяку свободу дій радянській дипломатії⁸. Окрім цього, під час конференції президент США Г. Трумен заявив, що територіальні претензії Москви до Анкари – це проблема, яка стосується лише СРСР та Туреччини і має вирішуватись між цими країнами безпосередньо⁹.

Тиск на Туреччину з боку СРСР проводився поетапно. 19 березня 1945 р. було денонсовано Договір про дружбу і нейтралітет 1925 р. 7, і 18 червня 1945 р. відбулися історичні зустрічі глави радянського зовнішньополітичного відомства В. Молотова та посла

⁵ Bilgin M. Britain and Turkey in the Middle East: Politics and Influence in the Early Cold War Era. London-New-York: Tauris Academic Studies, 2008. 323 p.

⁶ Гасанлы Дж. СССР–Турция: от нейтралитета к холодной войне 1939–1953. Москва: «Центр Пропанды», 2008. 663 с.; Гасанлы Дж. СССР–Турция: полигон холодной войны. Баку: Адилоглы, 2005. 554 с.

⁷ СССР и Турция: 1917–1979 гг. Москва: Наука, 1981. 320 с. (СССР и страны Востока).

⁸ Сотниченко А. Республиканская Турция. Поиск путей развития. *Ближний Восток: война и политика = Middle East: War and Politics* / под ред. Г.Г. Исаева и А.А. Сотниченко. Москва: Изд. Дом Марджани, 2010. С. 96.

⁹ Gönülöl M. Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919–1990. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993. P. 205.

Туреччини в СРСР С. Сарпера, на яких було висунуто три основні вимоги: спільний контроль над протоками, надання СРСР військових баз у протоках і задоволення територіальних претензій – передача під юрисдикцію СРСР округів Карс та Ардаган. Турецька сторона погоджувалася лише на укладення з СРСР союзного договору проти можливої агресії з боку європейських і середземноморських країн, а також пропонувала укласти договір про купівлю зброї у СРСР для того, щоб забезпечити охорону проток. Посол Туреччини в СРСР пропонував умови, на яких згодом можна було збудувати нові дружні радянсько-турецькі відносини, принаймні попередити розгортання американських баз, у тому числі з ядерною зброєю, на кордонах з СРСР, що відбулося у 1950-і рр. Однак В. Молотов не відступив ні від однієї зі своїх вимог і відмовився укласти договір, що негативним чином відбилося на подальших відносинах між країнами¹⁰.

Радянський уряд вважав свої жорсткі вимоги обумовлені двома причинами: недостатньо дружній нейтралітет Туреччини під час Другої світової війни (у тому числі порушення конвенції про режим проток), а також несправедливість договору 1921 р., за яким Республіці Туреччина відійшли території Карса й Ардагана, приєднані до Російської імперії за Берлінським трактатом 1878 р.

В якості одного з аргументів, покликаних вплинути на міжнародне співтовариство, радянський уряд використовував право вірменського та грузинського народів на самовизначення. Територіальні вимоги до Туреччини пред'являлися як з боку офіційних радянських органів Вірменської РСР і міжнародних вірменських організацій, що піднімали тему трагічних подій 1915 р., так і грузинською стороною. Народні комісаріати закордонних справ Грузії та Вірменії підготували за запитом НКЗС СРСР довідки, що підтверджували справедливості територіальних претензій республік до Туреччини, також у грудні 1945 р. в центральних радянських газетах «Правда», «Известия» та «Красная звезда» було опубліковано лист грузинських академіків С. Джанашиа і Н. Бердзенишвілі «Про наші законні претензії до Туреччини». Грузинські вчені стверджували, що регіон під назвою «Східний Лазистан», який включав турецькі міста Трабзон, Гіресун, Гюмюшхане, Байбурт, Артвін, Тортум, Ардахан, Іспір та Олту є грузинською територією та був захоплений турками-османами. Крім цього, грузинські вчені прямо звинуватили Туреччину у співпраці з гітлерівською Німеччиною під час Другої світової війни та зажадали повернення цих турецьких міст до складу Грузинської РСР¹¹.

Таким чином, Радянський Союз намагався представити територіальні претензії до Туреччини як ініціативу союзних республік, малих народів, що вимагають назад незаконно відторгнуті території, а офіційні ЗМІ, що передавали в ефір цю інформацію, такі, як «Всесоюзне радіо», – всього лише трансляторами цих претензій. Офіційної ноти з вимогами до турецького уряду не послідувало.

На вірменському та грузинському кордонах з Туреччиною радянські спецслужби організовували провокації, число та масштаби яких росли з кожним днем. Прикордонні населені пункти Туреччини часто обстрілювалися. Вибух мосту через річку Аракс, що сполучав Вірменію та Туреччину, а також авіаналіт на турецьких солдатів були справою рук радянських спецслужб¹².

¹⁰ Чуев Ф. Сто сорок бесед с Молотовым: Из дневника Ф. Чуева. Москва: ТЕРРА, 1991. С. 106.

¹¹ Джанашиа С., Бердзенишвили Н. О наших законных требованиях к Турции. *Правда*. 1945. 20 декабря. С. 2.

¹² Гасанлы Дж. СССР–Турция: от нейтралитета к холодной войне 1939–1953... С. 262.

У відповідь на радянські претензії в пресі Туреччини та Великобританії розгорілася антирадянська кампанія. Турецькі політики неодноразово ділилися своїми побоюваннями з цього приводу з колегами з США і Великобританії, що як і раніше залишалася союзником Туреччини. Турецький народ, який протягом більше 20 років виховувався у руслі націоналістичної ідеології та на прикладах визвольної боротьби за територіальну єдність Туреччини, вкрай негативно поставився до пропозицій СРСР. Антирадянська кампанія, що утихла в 1944 р. не без втручання центральної влади, відновилася з новою силою. Газети публікували сенсаційні матеріали про радянську зовнішню політику, даючи їм багатозначні заголовки. Лише в останні дні червня газети турецької столиці рясніли такими заголовками: «В якості компенсації за Карс та Ардаган Росія пропонує Халєб», «Росія вимагає зміни кордонів Східної Фракії», «Росія вимагає моссульську нафту», «Росіяни вимагають передачі частини нашої та грецької території Болгарії», «Радянська Росія концентрує війська на турецько-болгарському кордоні. Тут зосереджено 24 російські дивізії»¹³. Подібні заголовки активізували громадську думку. Коментуючи радянські територіальні вимоги, низка газет наголошувала, що передача земель – така тема, на яку жоден турок не погодиться навіть розмовляти¹⁴. У країні практично не залишилося прихильників СРСР: під приводом протесту проти вимог з його боку територіальних поступок 4 грудня 1945 р. були розгромлені редакції лівих газет, які критикували не так зовнішню, скільки внутрішню політику НРП і турецької буржуазії¹⁵.

Газета «Тасвір», яку радянське посольство назвало профашистською, виступила з наступним закликом: «Великий турецький народ! Турецька молодь! Увага! Усередині нашої країни перейшла в дію п'ята колона червоного фашизму. Вона виступила на сторінках щоденних газет, сторінках журналів... Червоні фашисти, проводячи у життя директиви, які вони отримують ззовні, виступили відкрито... Вони є ворогами великої турецької нації, ворогами турецької моральності та буття, ворогами турецької армії... Турецький народ! Настав час боротьби. Ми будемо вести боротьбу з ворогами Батьківщини доти, доки вони не будуть знищені»¹⁶.

Одночасно з посиленням міжнародної напруженості посилювався натиск СРСР на Туреччину. Швидше за все, готувалось силове вирішення ситуації. До речі, ще 6 квітня 1945 р. Держкомітет оборони ухвалив рішення про покращення стану автомобільних доріг у Закавказзі. Прийняття такого рішення у розореній війною країні, причому не Радою народних комісарів СРСР, а Держкомітетом оборони, звичайно ж було викликано не потребами соціально-економічного розвитку¹⁷.

За повідомленнями американських консульських працівників з радянської зони окупації в Ірані, у першій половині березня 1946 р. спостерігалася концентрація військ у Тебрізі та їхні маневри, у тому числі і в бік кордону з Туреччиною. У той же самий час посол США у Туреччині Е. Вільсон доповів про концентрацію радянських військ у Румунії та Болгарії, а також на північно-східному кордоні з Туреччиною та припустив швидкий

¹³ Ibid. С. 218.

¹⁴ Ibid. С. 238.

¹⁵ Сотниченко А. Республиканская Турция. Поиск путей развития... С. 98.

¹⁶ Tasvir. 1945. 4 Aralık.

¹⁷ Гасанлы Дж. СССР–Турция: от нейтралитета к холодной войне 1939–1953... С. 189.

початок військової операції. Поряд з цим посол СРСР С. Виноградов у черговий раз повторив вимоги СРСР до проток і територій Північно-Східної Анатолії¹⁸.

Починаючи з останньої декади вересня британське посольство у Москві відзначило посилення антитурецької агітації, підготовку Червоної Армії та громадської думки до майбутнього конфлікту з Туреччиною. Тоді ж британські військові спостерігачі в Болгарії та Румунії повідомили про виявлення між Софією та Пловдивом двох ешелонів з танками, що рухалися на південь, а з Румунії повідомлялося про велику кількість танків і важкої артилерії, що перетнули кордон з Болгарією та пішли на південь¹⁹.

Відомий журналіст М. Садак у газеті «Акшам» від 24 вересня писав про те, що розміщення радянських окупаційних військ на території балканських країн – колишніх сателітів Німеччини – становить найбільшу загрозу Туреччині. Він жорстко критикував імпортовані з Москви уряди Болгарії, Румунії та Югославії і писав, що поки в цих країнах не буде відновлено демократію, Туреччина неспроможна почуватися спокійною. Н. Садак вважав, що якщо вирішиться балканське питання, то загальний мир уже наполовину буде відновлено²⁰.

Обґрунтуванню територіальних претензій до Туреччини та посиленню тиску на неї сприяло вірменське питання. 19 квітня 1945 р. Й. Сталін прийняв заступника каталікоса всіх вірмен, архієпископа Геворга Чеорекчіяна, після чого Вірменська національна рада вручила учасникам конференції у Сан-Франциско меморандум «Справа вірменського народу», у якому йшлося про те, що «...Настав час, щоб Вірменія, яка перебуває під владою Туреччини, була приєднана до існуючої вільної та незалежної Вірменії в межах Радянського Союзу»²¹.

За повідомленнями безпосередніх учасників подій, на кордоні Вірменії і Туреччини радянські війська стояли у повній бойовій готовності, були розгорнуті польові шпиталі, баки танків повні пального. Середній командний склад знав, що планується операція проти Туреччини, на випадок чого був готовий запечатаний конверт з вказівками до проведення операції. Однак, у двадцятих числах березня був відданий наказ відвести війська²². До цих пір невідомо, що змусило СРСР відмовитися від планів силового вирішення турецької проблеми. Швидше за все, не обійшлося без прямого тиску з боку США та Великобританії.

Війська у Болгарії та Вірменії були відведені далі від кордону, а 6 квітня 1946 р. лінкор «Міссурі» з прахом померлого у 1944 р. турецького посла М. Ертегюна пришвартувався до причалу Стамбула. Цей візит, як відзначали і зарубіжні, і вітчизняні історики, став символом нового етапу американо-турецьких відносин, які перейшли у стадію залежного, нерівноправного співробітництва²³.

Проте радянський тиск на Туреччину не припинився. Тепер увагу Кремля привернуло становище курдів у Туреччині. У центральній пресі з'явилися статті, що висвітлювали курдський національний рух, який, за словами американського посла в СРСР Сміта, мав стати вирішальним фактором у розвитку радянсько-турецьких відносин,

¹⁸ Сотниченко А. Республиканская Турция. Поиск путей развития... С. 99.

¹⁹ Deringil S. Denge Oyunu. İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası... S. 255.

²⁰ Гасанлы Дж. СССР-Турция: от нейтралитета к холодной войне 1939-1953... С. 252.

²¹ Ibid. С. 195.

²² Сотниченко А. Республиканская Турция. Поиск путей развития... С. 99.

²³ Кайгусуз Дж. Турецко-советские отношения в контексте международной военно-политической конфронтации (1920-1991 гг.): дис... канд. ист. наук: 07.00.03. Нижний Новгород, 2017. С. 48.

замінивши претензії з боку Грузії та Вірменії. Дж. Гасанли вважає, що у той час «...смути в курдських племен влаштовували не англійці, створити «державу Курдистан» для тиску на Іран, Туреччину та нафтові райони іракського Мосула планували у Радянському Союзі, а заворушення у Мехабаді провокували радянські спецслужби»²⁴.

На тлі зростаючого радянського тиску турецький уряд також не мав наміру відступати. Президент І. Іненю, прем'єр Ш. Сараджоглу, міністр закордонних справ Х. Сака, генеральний секретар МЗС Ф.Дж. Еркін та інші офіційні особи твердо заявляли, що будь-які вимоги та тиск з боку СРСР отримають у Туреччині гідну відсіч.

У червні 1946 р. посол СРСР у Туреччині С. Виноградов у черговий раз озвучив вимоги СРСР, а 7 серпня в МЗС Туреччини було представлено офіційну ноту «Про Конвенцію Монтре по чорноморських протоках». У цьому документі було пояснено політичні погляди Москви на проблему чорноморських проток відповідно до рішення Потсдамської конференції, а також зроблено акцент на зловживання турецького керівництва правом проходу через протоки. Вимоги СРСР до Туреччини у цьому дипломатичному документі виглядали так: забезпечення вільного проходу через протоки військових судів, що належать чорноморським державам; забезпечення необмеженого проходу торгових суден у мирний і воєнний час; повна заборона проходу через протоки військових судів, що належать нечорноморським державам (за винятком особливих обставин); режим проходу через протоки має визначатися лише чорноморськими державами; здійснення військово-оборонної діяльності у Босфорі та Дарданеллах повинні реалізовуватися спільно СРСР і Туреччиною²⁵.

У своїй дипломатичній ноті, яку вручив американський уряд Москві, повідомлялося, що 5 і 6 пункти радянської ноти від 7 серпня 1946 р. Туреччині є неприйнятними для уряду США. Незабаром після вручення американської ноти на адресу СРСР Лондон також вручив ноту Москві зі схожим змістом, а в ноті у відповідь від 22 серпня, яка була направлена до Москви турецьким урядом, Анкара спростувала твердження СРСР з приводу слабкої оборони чорноморських проток під час Другої світової війни і підкреслила неприйнятність 4 і 5 пунктів радянської ноти, оскільки ці вимоги є аргументами безпосереднього втручання у суверенітет країни²⁶. Таким чином, пропозиції СРСР були відкинута спочатку США та Великобританією, а потім Туреччиною.

24 вересня 1946 р. СРСР виступив з повторною нотою, що доводила нездатність Туреччини поодиночки обороняти протоки (як приклад приводилися порушення режиму німецькими кораблями в ході Другої світової війни) і необхідність побудови радянських баз на її території.

Хоча СРСР і продовжував наполягати на своєму, проте нота від 24 вересня порівняно з нотою від 7 серпня була м'якшою. Тим не менше, побоюючись втратити контроль над протоками й упустити ініціативу в басейні Середземного моря та на Балканах, США та Британія й, у першу чергу, Туреччина, віддали перевагу стилю жорсткого протистояння.

Після отримання цієї ноти, Анкара ще раз звернулася до Вашингтона та Лондона, тому що Москва, на відміну від першої ноти, цього разу не направила копії цього документа

²⁴ Гасанлы Дж. СССР–Турция: от нейтралитета к холодной войне 1939–1953... С. 264.

²⁵ Кайгусуз Дж. Турецко-советские отношения... С. 48–49.

²⁶ Armaoglu F. Yuzyil Siyasi Tarihi (1914–1995). Istanbul: Alkim Yayınevi, 2010. P. 427–430.

американському й англійському урядам. Таким чином радянська політична еліта відверто продемонструвала небажаність втручання нечорноморських країн у процес врегулювання проблеми чорноморських проток. У нотах від 9 вересня 1946 р. Лондон і Вашингтон, у черговий раз підтримуючи позицію Туреччини, заявили, що єдиною відповідальною стороною для здійснення військово-оборонної діяльності в Босфорі і Дарданеллах є Анкара. Після цього турецький уряд висловив свою позицію в другій ноті у відповідь на адресу Москви від 18 жовтня 1946 р.²⁷ Таким чином, період обміну дипломатичними нотами щодо врегулювання проблеми чорноморських проток між Анкарою, Москвою, Лондоном і Вашингтоном завершився на користь Туреччини.

Союзники і Туреччина запропонували скликати міжнародну конференцію з цього питання. Скликання такої конференції не входило у плани СРСР, так як у США, Туреччині та Великобританії сформувалася єдина позиція, протистояти котрій було б неможливо. Таким чином, до кінця 1946 р. всі спроби СРСР по зміні режиму проток закінчилися провалом, і положення Конвенції Монтре виявилися законсервованими аж до наших днів.

Важливо відзначити одну значну деталь у розвитку процесу дипломатичної кризи між Туреччиною та СРСР після завершення Другої світової війни – незважаючи на те, що Туреччина фактично не мала підтримки своїх поглядів на проблему чорноморських проток проти СРСР у 1945–1947 рр., вона таки відмовилася від радянських вимог. Як вважають турецькі дослідники, якби Анкара зазнала військового вторгнення СРСР, то навряд чи отримала військову або ж політичну підтримку від західних партнерів²⁸.

Однак, з початку 1947 р. поширення радянського політичного впливу в Близькосхідному регіоні та Європі стало дуже прозорим і конкретним перед очима Заходу. Тож після виникнення нової загрози під назвою «світовий комунізм» США оцінили геополітичне становище Туреччини як буферної зони проти радянського експансіонізму та почали розвивати відповідну стратегію у цьому плані. Іншими словами, зближення між США та Туреччиною, яке почалося після оголошення доктрини Трумена, було як на користь Анкари, так і на користь Вашингтона.

Висновки. Таким чином, роль основного переможця у війні суттєво змінила міжнародне становище СРСР. Розширення кордонів, наявність потужної армії, зростання впливу, породили у Й. Сталіна прагнення до подальших територіальних претензій. Радянський уряд був зацікавлений у встановленні впливу в Туреччині.

Коли СРСР висунув жорсткі вимоги до Туреччини, то Захід розцінив це як намагання Радянського Союзу розв'язати на свою користь питання про Чорноморські протоки. Зважаючи на велике стратегічне значення проток і самої Туреччини, Захід не бажав вирішення цього питання на користь СРСР. Туреччина звернулася по військову допомогу до США і 30 вересня 1946 р. у Вашингтоні був підписаний американсько-турецький договір про постійне базування американських військово-повітряних сил на турецькій території. Радянський Союз програв досить суттєво. Отже, радянська політика в Туреччині зазнала провалу, але суттєво вплинула на стосунки між СРСР і недавніми західними союзниками.

Вважаємо, що політика СРСР щодо Туреччини після Другої світової війни була породженням сталінських інтриг і капризів Кремля. Але протиправні вимоги Радянського

²⁷ *Кайгуз Дж.* Турецко-советские отношения... С. 50.

²⁸ *Avcioglu D.* Milli Kurtulus Tarihi Dorduncu Kitap. Istanbul: Tekin Yayınevi, 1978. P. 1586.

Союзу, військовий і політичний шантаж не принесли очікуваних результатів. І якщо в Східній Європі та на Балканах радянський тиск призводив до політичного розколу в цих країнах, то в Туреччині, навпаки, тиск СРСР викликав небувалу єдність політичного середовища. Насамперед це було великою історичною перемогою нації, держави та політиків, які очолювали її.

Також дослідження турецької кризи дозволяє вивести наступну закономірність: найкращим гарантом цілісності будь-якої держави, недоторканності її кордонів, суверенітету та незалежності є воля самого народу, його бойовий настрій проти ворогів. Якщо країна не налаштована захищатися, допомога міжнародних структур та іноземних держав не дасть серйозного ефекту.

Zinaida Svyaschenko, Olena Skripnik

Turkish-Soviet Relations After World War II

Abstract: In the article to investigated features of Soviet policy on Turkey after World War II in the context of the geopolitical aspirations of the Soviet Union: the desire to get a base in Turkey and the Mediterranean. The main stages of Soviet pressure on Turkey are clarified and the main demands that the USSR put forward to the Turkish side are also characterized. The authors analyzes the peculiarities of the conflict, the USSR and Turkey, drawing attention to the manipulation Soviet side the right of the Armenian and Georgian peoples to self-determination and the situation of Kurds in Turkey. Thus, the Soviet Union tried to present territorial claims against Turkey as an initiative of the union republics, small nations demanding back illegally seized territories. Attention is focused on the fact that the USSR was preparing a forceful solution to the situation, as evidenced by the deployment of Soviet troops on the territory of Romania and Bulgaria, as well as on the north-eastern border with Turkey. It is assumed that pressure from the USA and Great Britain forced the USSR to abandon plans for a forceful solution to the Turkish problem. The official notes of the USSR are described, which explained Moscow's political views on the problem of the Black Sea straits, and also emphasized the abuse of the Turkish leadership of the right of passage through the straits. It is noted the role of the US and Britain, who have formed a common position on Turkey, which confront the USSR would be impossible. It is emphasized that despite the fact that Turkey actually had no support for its views on the problem of the Black Sea straits against the USSR in 1945-1947, it still refused Soviet demands.

It is concluded that Soviet policy in Turkey and Iran has been a failure, but had a major impact on relations between the USSR and the recent Western allies. Soviet pressure brought about an unprecedented unity of the political environment in Turkey. First of all, it was a great historical victory for the nation, the state, and the politicians who led it.

Keywords: Turkey, the Soviet Union, Soviet-Turkish conflict, the Kurdish movement, geopolitics